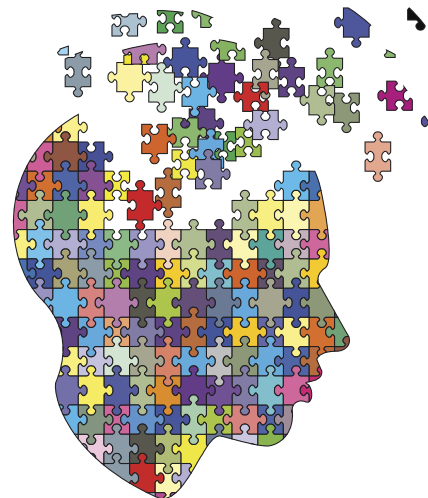

Persoonlijkheidsstoornis:

Herken de signalen

Narcisme, borderline, een ontwijkende persoonlijkheidsstructuur. De lijst van persoonlijkheidsstoornissen is lang. En het lijkt of steeds meer mensen eraan lijden. Is dat ook zo? En hoe kun je hier als arbeidsdeskundige mee omgaan?

TEKST **Tekst Peter Passenier | Schrijven met beloftes**

Het is al zo'n twintig jaar geleden dat Moniek Thunnissen aan het werk ging als psychiater. Maar ze weet nog goed dat ze de eerste keer deelnam aan een congres, want dat was even slikken. Die dame naast haar... was dat nou een psychiater of toch een patiënt? "Het was een heel vreemde vrouw, onverzorgd, in zichzelf gekeerd. En toen ik haar sprak, maakte ze een weinig professionele indruk. Ik kan het natuurlijk niet hard maken, maar nu ik erop terugdenk... zou ze niet hebben geleden aan een persoonlijkheidsstoornis?"

Een persoonlijkheidsstoornis ontstaat door een combinatie van een extreem temperament en nadelige omstandigheden in de leefomgeving tijdens de kindertijd. "Wat dat temperament betreft, zitten de meeste mensen tussen twee uitersten", zegt ze. "Ze zijn niet uiterst vriendelijk, maar ook weer niet heel onvriendelijk. Niet extravert maar ook niet echt introvert, niet heel netjes maar ook weer niet extreem slordig. Bij iemand met een persoonlijkheidsstoornis ligt dat anders. Die zit óf links óf rechts in het spectrum."

Dat hoeft niet per se een probleem te zijn. Want de explosieve cocktail ontstaat pas als het leven hier een tweede ingrediënt aan toevoegt in de kindertijd, aldus Moniek Theunisse, psychiater, opleider en auteur van "Een persoonlijkheidsstoornis, en nu?..." "Stel, jij bent van nature extreem vriendelijk", zegt Thunnissen. "En je moeder is alcoholist. Dan heb jij misschien vanaf je vroegste kindertijd op eieren moeten lopen, en dus ga je

vermijdend gedrag vertonen. Of stel dat jij juist heel angstig bent, en je hebt de pech dat je vader manager is bij een multinational. Dan heb je dus een jeugd waarin je voortdurend aan het verhuizen bent: van Nederland naar Saoedi-Arabië, naar China. Dat kan die angst versterken, en leiden tot een besluit: ik hoor nergens bij, ik zal het alleen moeten doen in mijn leven. Dit kan weer resulteren in bijvoorbeeld een vermijdende persoonlijkheidsstoornis."

Obsessieve boekhouder

Ongunstige genen, een moeilijke jeugd, die combinatie is van alle tijden. "Sommige mensen hebben de indruk dat persoonlijkheidsstoornissen tegenwoordig vaker voorkomen dan vroeger", zegt Thunnissen. "Maar daar zie ik geen bewijzen voor. Wel komen mensen die hun

Een persoonlijkheidsstoornis is niet zeldzaam hij treft 10 tot 15 procent van de de bevolking. Zo'n 2 miljoen mensen dus.

Moniek Thunnissen

Maarten Kouwenhoven

persoonlijkheidsstoornis redelijk konden compenseren, tegenwoordig eerder in de problemen. Neem de obsessief-compulsieve boekhouder die prima functioneerde zolang hij in zijn eentje zijn werk kon doen. Die raakt in moeilijkheden als hij meer met anderen moet samenwerken. Of als hij wordt ontslagen, want dan blijkt dat zijn werk al die tijd essentieel was voor zijn gevoel van eigenwaarde.”

En daarmee zijn we terug bij haar vroegere collega-psychiater met de ongewassen haren. Thunnissen ziet haar als een product van haar tijd. “Uit onderzoek blijkt dat psychiaters relatief vaak aan een psychiatrische stoornis lijden. En vroeger hadden ze bovendien meer mogelijkheden om zo’n stoornis verborgen te houden. Je moet je voorstellen dat zo’n vrouw actief zou zijn in deze tijd, met al die extra regels en controles. Dan zou ze waarschijnlijk in ernstige moeilijkheden zijn gekomen.”

Arbeidsdeskundige

Hoe kunnen arbeidsdeskundigen mensen met een persoonlijkheidsstoornis zo goed mogelijk begeleiden? Volgens Thunnissen is het belangrijk de signalen te herkennen. “Kijk of de klachten echt dateren van de laatste tijd. Vraag door. Vaak blijkt het gevoel van falen, minderwaardigheid of somberheid dan niets nieuws. Dat is al veel langer aanwezig. Dikwijls trekt de cliënt dan zijn eigen conclusie: ‘Ik zit mezelf al mijn hele leven in de weg.’”

Paranoïde

Zijn arbeidsdeskundigen hier ook toe in staat? Arbeidsdeskundige Marieke Schinkelshoek van adviesbureau Raas waarschijnlijk wel, want zij heeft zich in persoonlijkheidsstoornissen verdiept. “Laatst stuurde ik een cliënt het concept van het arbeidsdeskundig rapport”, zegt ze. “Daar krijg ik wel vaker commentaar op, maar dan gaat het meestal om kleine dingetjes. Dit keer niet. Deze meneer had alles rood gemaakt, alles herschreven. En als je die begeleidende mail las... daarin zag ik veel achterdocht. Wat ik met het rapport ging doen, naar wie ik het allemaal zou sturen. En waarom zo’n rapport überhaupt nodig was, terwijl ik dat toch allemaal had uitgelegd.”

Op zo’n moment gaan bij Schinkelshoek de alarmbellen rinkelen. Want deze cliënt helt over naar het paranoïde spectrum. “Of er ook sprake is van een persoonlijkheidsstoornis, dat kun je natuurlijk op dat moment niet met zekerheid zeggen. Maar ik zou in ieder geval overleggen met de bedrijfsarts: ‘Wat was jouw indruk? Moeten we misschien de mening vragen van een specialist?’”

Volgens Schinkelshoek moeten arbeidsdeskundigen hier dus op gespitst zijn. Maar of ze hier ook voor zijn toegerust? Ze twijfelt. “Bij de arbeidsdeskundige opleiding besteden ze hier maar weinig aandacht aan. Je krijgt een module over communicatie en een over psychische stoornissen. En het vervelende is: als een be-

Borderline

Niet alle trainingen gaan in op alle persoonlijkheidsstoornissen, sommige beperken zich tot één specifieke. Zo geeft ervaringsdeskundige Viola van Rijnsoever voorlichting over borderline. Bijvoorbeeld aan rechereurs mensenhandel of studenten psychologie, maar ook aan arbeidsdeskundigen van het UWV. Hieronder vindt u alvast enkele adviezen:

- Wees duidelijk. Vermijd ten alle tijden tegenstrijdige adviezen.
- Houd je aan je afspraken. Zo hebben veel borderliners bijvoorbeeld grote moeite met mensen die te laat komen.
- Zorg dat je de emoties accepteert. Let wel: in onze ogen lijkt dat af en toe overdreven. “Als mensen me proberen te troosten, heb ik het idee dat ik niet verdrietig mag zijn”, zegt Van Rijnsoever. Zeg in plaats daarvan iets als: ‘Ik begrijp dat je je rot voelt.’ Dat is misschien wel de essentie van wat ik mensen wil leren: aandacht zonder oordeel.”

drijfsarts al een vermoeden heeft, zal hij dat niet altijd met de arbeidsdeskundige delen. Persoonlijkheidsstoornissen worden niet expliciet vermeld in een FML.”

Verpleegkundigen

Is dat nodig? Moeten arbeidsdeskundigen van de diagnostiek van persoonlijkheidsstoornissen op de hoogte zijn? Niet iedereen is ervan overtuigd. Neem Maarten Kouwenhoven. Hij is klinisch psycholoog-psychotherapeut, en hij schreef 'Strategisch Coachen. Het handboek'. Voor bedrijfs-, en verzekeringsartsen geeft hij de training 'Objectiveren van de Psychische Belastbaarheid'. Voor arbeidsdeskundigen 'Omgaan met lastige lieden'.

Volgens Kouwenhoven kunnen arbeidsdeskundigen de arts zeker ondersteunen. "Toen ik nog in een ziekenhuis werkte, werd ik eens benaderd door een van de verpleegkundigen: 'Joh, Maarten, die patiënt in kamer 13, volgens mij is die hartstikke depressief'. Daar had ze helemaal gelijk in, en dat is geen wonder: Ik sprak die patiënt één keer per week een uurtje, maar zij zag hem iedere dag. En dus merkt zij eerder op of er iets met hem aan de hand is. Hetzelfde geldt voor de arbeidsdeskundige: die ziet de cliënt ook vaker dan de bedrijfs-, of verzekeringsarts."

Diagnose

Maar observeren van afwijkend gedrag is iets anders dan het herkennen van een persoonlijkheidsstoornis. "Dat laatste kan alleen als je dat gedrag kunt interpreteren en kunt diagnosticeren", zegt Kouwenhoven. "En daar heb je tijd, deskundigheid en ervaring voor nodig. Als arbeidsdeskundigen goed zijn ingewijd, zullen ze hoogstens zien dat de patiënt voldoet aan een aantal gedragskenmerken van de DSM-IV (zie kader). In dat geval kun je als arbeidsdeskundige hetzelfde doen als die verpleegster: rapporteer je observaties aan de bedrijfs- of verzekeringsarts."

Maar volgens hem is zo'n diagnose voor de arbeidsdeskundige niet noodzakelijk. "Waarom moet je per se weten of je te maken hebt met een narcistische persoonlijkheidsstoornis? Dat stempel heb je niet nodig. Uit de FML kun je al afleiden dat je te maken hebt met een haantje, bijvoorbeeld omdat je cliënt moeilijk kritiek kan verdragen. En waarom moet je per se weten of iemand officieel een ontwijkende persoonlijkheid heeft? Je leest immers al dat hij zich onzeker voelt bij het zelfstandig werken?"

Dieren

Volgens Kouwenhoven is het veel belangrijker dat arbeidsdeskundigen met lastige cliënten kunnen omgaan. Gemakkelijk is dat niet: zijn cursus duurt drie volle dagen. Maar wie hier geen tijd voor heeft, kan ook aanknopingspunten vinden in zijn boek. Daarin voert Kouwenhoven lastige cliënten op als dieren. Denk aan de angsthaas, de ongelikte beer, de valse hond, de muggenzifter, het dode paard, de grijze muis of het haantje.

Die laatste is een duidelijk voorbeeld. Hoe moeten arbeidsdeskundigen met deze haantjes omgaan? Allereerst verandert Kouwenhoven dat 'hoe' in 'waar'. "Je spreekt met zo iemand niet af op zijn kamer. Dan krijgt hij het gevoel dat hij belangrijker is dan jij; dat je je schikt in zijn superioriteit. Laat hem dus naar jouw spreekkamer komen; daarmee geef je al duidelijk je plek aan. Maar let op: probeer zo iemand ook weer niet te overheersen. Zeg niet: 'Dit en dit moet je op deze manier gaan doen.' Formuleer het liever als: 'Wat is je vraag aan mij?' En o ja: zorg dat je niet wordt uitgespeeld tegen anderen: zet de afspraak altijd op papier."

Stap voor stap

Lastig? Inderdaad. Maar zeker niet hopeloos. Want volgens Thunnissen zijn de behandelmethoden de laatste jaren enorm verbeterd. "Neem mensen met een borderline persoonlijkheidsstoornis. Die hebben een laag zelfbeeld en kunnen hun emoties slecht reguleren. Dus vervallen ze vaak in uitersten, zowel in gedrag als denken en voelen. Vroeger werden ze wel gezien als patiënten die zowel lastig zijn als ongeneeslijk. Lastig is een borderlinestoornis ook nu nog, maar we weten steeds beter hoe we de mensen kunnen begeleiden. Binnen de psychotherapie zijn daar verschillende, goed onderzochte methodieken voor ontwikkeld."

Dat is ook goed nieuws voor de arbeidsdeskundige. Heeft u een cliënt met een (vermoedelijke) persoonlijkheidsstoornis? Dan kunt u volgens Thunnissen leren om een werkzame relatie aan te gaan. "Het is belangrijk dat je voldoende positieve feedback geeft en positief gedrag waardeert. Vermijd verder kritiek en stel grenzen. En ten slotte is het belangrijk een duidelijke structuur te bieden in het contact. Een vaste tijd dus, en een vaste plaats. En als je afspraken maakt, kom je daar de volgende keer op terug." ←

DSM-IV

DSM staat voor Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders. Het is een Amerikaans handboek voor diagnose en statistiek van psychische aandoeningen. De huidige versie, DSM-IV zal in mei 2013 worden opgevolgd door DSM-V.